

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУПЧИХ У ПОВСЯКДЕННОСТІ МІСТ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В КІНЦІ XVIII – СЕРЕДИНІ XIX СТ.

У рамках соціально-гуманітарного пізнання особливу наукову значущість і актуальність набирає спектр питань, що відносяться до аналізу повсякденності. Вивчення соціальної історії України породжує інтерес до повсякденного життя жінок різних станів, оскільки, незважаючи на певну кількість досліджень, присвячених різним аспектам соціально-економічних і культурних процесів, робіт, де був би об'єднаний матеріал з різних напрямів історичних досліджень недостатньо. Період від кінця XVIII ст. – 70-х років XIX ст. в Російській імперії, до складу якої входила Волинь, відмічений кардинальними змінами в усіх сферах життя суспільства. Вони торкнулися і повсякденного життя жінок різних соціальних верств. Локальне дослідження менталітету купецтва загалом, та купчих зокрема, в окремо взятій губернії, допомагає історично зв'язати світогляд окремих людей з масштабними політичними, економічними і культурними змінами, що відбувалися в суспільстві Волині після приєднання її до Російської імперії.

Ділова активність купецьких жінок Волинської губернії проявлялася передовсім, у заняттях торговельним підприємництвом. Варто зазначити, що на Волині не було великих промислових підприємств, у регіоні переважало сільськогосподарське виробництво з великими поміщицькими маєтками. Тому губернські міста Житомир, Острог, Рівне не відрізнялися жвавою промисловістю та торгівлею, а тому й купецький стан на Волині не був чисельним. У зв'язку із тим, що промисловість Волинської губернії, спеціалізувалася на переробці сільськогосподарської сировини, то в більшій мірі переробні підприємства локалізувалися поза містами – у селах та приватновласницьких містечках. Це накладало свій відбиток на приналежність підприємств безпосередньо купчихам. У порівнянні з торгівлею, заняття виробництвом не були характерні для жіночої половини купецького стану Волині. Діловий інтерес жінок-купчих, як правило, був одночасно зосереджений на декількох векторах торговельної діяльності. Серед купчих 1-ої гільдії переважали оптова торгівля, утримання мебльованих кімнат та екіпажних закладів, банкові контори, фабричне та заводське виробництво. Купчихи 2-ої гільдії переважно, окрім безпосередньої торгівлі різноманітним товаром утримували корчми та лазні, були задіяні у державних підрядах; утримували контори з надання різних послуг та мебльовані кімнати; мали при будинках власні булочні та кондитерські. Крім цього практикувалася дача грошей під заставу майна.

В кінці XVIII – першій половині XIX ст. в міських і містечкових крамницях почала поширюватися постійна торгівля. Беручи до уваги, що в містах зростав попит на продукти харчування, товари широкого вжитку, виникла потреба саме у стаціонарній торгівлі. Завдяки цьому збільшується асортимент та обсяг товарів, що дає змогу чисельно зростати та збільшувати свій капітал і купцям. Відкривалися спеціальні торгові заклади: лавки-крамниці, шинки, корчми. На кінець XVIII ст. у східноволинських повітах налічувалося 560 лавок, де продавали сукно, шовк, полотно, хутро, шкіряні та залізні вироби, дьоготь, хліб, м'ясо, горілку тощо

Найбільш масовим явищем жіночої діяльності була саме торгівля в крамницях. У фонді Житомирської міської управи зустрічаємо чимало документів про перерахування на купчих діляниць місцевої землі для влаштування крамниць дрібної торгівлі, що свідчить про активну торговельну діяльність жіноцтва. Пізніше замість крамниць з'являються магазини. Вони являли собою такі ж крамниці, переобладнані з вимогами часу. На відміну від лавок, магазини були більш просторі та представницькі, їх обставляли дзеркалами та вітринами, де покупцям виставляли різноманітні товари – галантерею, готовий одяг, взуття, книги, меблі тощо. З часом магазини значно посунули торгівлю в крамницях, але не всю, а головним чином нехарчову. Продукти, особливо хліб та бакалія все також продавалося у лавках.

У Житомирі, мала місце саме внутрішня торгівля, на відміну від міст, де відбувалася велика гуртова, таких як, Київ та Бердичів. Для губернії така торгівля мала велике значення, оскільки Житомир був центром для досить обширної території, віддаленої від інших торгових центрів.

Жінки з купецького середовища були істотною частиною торгово-виробничого і культурного життя губернії. Дореформена, відносно закрыта модель способу життя купчих, зосереджена на домашній економіці та організації побуту родини, під впливом новітніх поступово руйнувалася. У повсякденну життєву практику жінки з купецького середовища увійшли нові форми самореалізації: самостійне заняття підприємницькою діяльністю, участь в добродійній діяльності, світське життя. Насамперед, жінки купецького стану, не відчували на своїх родинях тягаря рекрутчини, від якої мали можливість відкупитися.

Таким чином, на кінець XVIII ст. українське купецтво Волинської губернії, набувши юридичного оформлення як стан, являли значну економічну силу, а жінки з купецького середовища були істотною частиною виробничого і культурного життя губернії. Дореформена, відносно закрыта модель способу життя купчих, зосереджена на домашній економіці та організації побуту родини, під впливом пореформених новітніх поступово руйнувалася.

У середині XIX ст. відмічається підвищення ролі жінки в суспільстві загалом й у торговельній діяльності зокрема. Значну роль жінка набуває не лише у родині, де мала право розпоряджатися домашнім бюджетом, вихованням та освітою дітей. Намагання жінок займатися підприємництвом було результатом поступового

набування самостійності. Поява у суспільстві жінки-купчихи, жінки-виробника була пов'язана з намаганням жінки до самореалізації. У пореформений період відчуття упевненості та власної гідності змінював світогляд жінок, які належали до купецького стану. Для жінок-купчих 60-х років XIX ст. було характерне подолання станового почуття неповноцінності порівняно з дворянством. Подібні соціально-психологічні трансформації виражалися у купецьких жінок у зреченні бажання неодмінно зв'язати свою сімейну долю з «благородним». Кількісні зміни переходять в якісні, як за чисельністю купецького стану, так і за концентрацією капіталів, що почали суттєво перебільшувати статки дворян. Жінки усвідомлювали себе повноправними представницями купецького стану, який мав реальний вплив на суспільство.

Як дружини купців, матері та дочки вони налагоджували стосунки та зв'язки між купецькими сім'ями, вносили в розвиток бізнесу нові капітали та безпосередньо займалися підприємницькою діяльністю. Бажання багатих купців дати дітям належну освіту приводило до того, що авторитаризм у купецьких родинх поступово відходив, бо з освіченими дітьми доводилося рахуватися.